

bulunmaktadır. Abdurrahman Bedevî eserin neşrine yazdığı uzun girişte bu yazmaları geniş olarak tanıtmıştır (s. 54-63). Kitabın ilk tam ve doğru neşri de aynı kişi tarafından yapılmıştır (*el-Hikmetü'l-hâlîde: Cavidân-hîred*, Tahran 1952). Eserin XI. yüzyıl başlarında Takıyyüddin Muhammed Şüsterî tarafından yapılan Farsça tercümesi, Muhammed Arkoun ve nâşir B. Thirvatian'ın yazdığı geniş mukaddimelerle birlikte 1976'da Tahran'da yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Miskeveyh, *el-Hikmetü'l-hâlîde: Cavidân-hîred* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Tahran 1358, ayrıca bk. nâşirin girişi, s. 7-64; a.e. (trc. Takıyyüddin Muhammed Şüsterî), Tahran 1976, Muhammed Arkoun'un mukaddimesi, s. 1-24; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, V, 10; Muhammed Arkoun, *L'Humanisme Arabe au IVe/Xe siècle, Miskawayh Philosophe et historien*, Paris 1982, s. 118, 146-153; Şevki Dayf, *Asrû'd-düvel ve'l-imârât*, Kahire 1980, s. 468; Abdülazîz el-Meymenî, "Akdemü kitâb fi'l-âlem 'alâ re'y", *MMIAdm.*, IX/3 (1929), s. 129-132; Von Walter Bruno Henning, "Eine arabische Version Mittelpersischer Weisheitsschriften", *ZDMG*, CVI (1956), s. 73-77.

MUSTAFA ÇAĞRICI

CÂVİDÂNNÂME

(جاودان نامه)

Fazlullah-ı Hurûfî'nin
(ö. 796/1394)

Hurûfîler tarafından
ana kaynak sayılan eseri.

VIII. (XIV.) yüzyılın ikinci yarısında, günümüzde Gurgân diye adlandırılan Hazar denizi kıyısındaki Esterâbâd bölgesinde ortaya çıkan ve İran üzerinden Su-

riye, Anadolu ve Balkanlar'a kadar yayılan Hurûfîlik fırkasının kurucusu Esterâbâdî Fazlullah-ı Hurûfî'nin en önemli eseridir. Yaklaşık 788'de (1386) kaleme alınan kitabın bazı bölümleri Esterâbâd lehçesiyle yazıldığından anlaşılması oldukça güçtür. Esterâbâd bölgesine ait mahallî ifadelerin yanı sıra çeşitli sembol ve kısaltmaların (meselâ ج Cavidân-nâme, ا Âdem, ت Bişt u Heşt, س Sî vü dü, و Vesselâm) kullanıldığı eserde Fazlullah Kur'an-ı Kerim'i kendi Bâtınî görüşleri doğrultusunda te'vil ve tefsir etmiş, bazı sûrelerin başında bulunan hurûf-ı mukattaanın sırlarını çözdüğünü söyleyerek *Cavidânnâme*'nin Kur'an'ın bir tefsiri olduğunu ileri sürmüştür (Sâdık Keyâ, s. 34).

Bütün Hurûfî eserlerin ana kaynağı olan *Cavidânnâme*'nin Esterâbâd lehçesiyle yazılan asıl nüshası *Cavidânnâme-i İlâhî* veya *Cavidânnâme-i Kebîr* olarak adlandırılır. Eser Fazlullah tarafından klasik Farsça ile yeniden kaleme alınmıştır. Asıl *Cavidânnâme*'ye oranla daha kısa olan bu nüshaya *Cavidânnâme-i Şağîr* denir (Gölpınarlı, s. 12). *Cavidânnâme-i Kebîr*, altı defa ardarda tekrarlanan "ibtidâ" (ابتدا) kelimesiyle, *Cavidânnâme-i Şağîr* ise "بسم ... از جميع" sözleriyle başlar.

Düzensiz bir şekilde yazılmış olan *Cavidânnâme*'nin muhtevasını altı bölümde incelemek mümkündür. Birinci bölümde müellifin itikadî görüş ve düşünceleri sıralanmış, bazı kelâmî konular ele alınmış, ikinci bölümde kâinatın yaratılışı, sema, arz, ay, güneş ve burçlarla ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü bö-

lümde Âdem ile Havvâ'nın ve diğer varlıkların yaratılışı, dördüncü bölümde âhîret, kıyamet ve haşr anlatılmış, beşinci bölümde peygamberlerin gönderilmesi, Hz. İsa ve şariat hakkındaki görüş ve te'viller zikredilmiştir. *Cavidânnâme*'deki konuların tahlillerinin tekrarlandığı altıncı bölüm ise Allah'ın sıfatları ve sırların keşfiyle son bulmaktadır.

Hurûfî müellifler tarafından yazılan bütün eserlerde *Cavidânnâme* esas alınmış ve esere bol bol atıflarda bulunulmuştur. Kitaplarını "nâme" sözüyle bitirmeyi bir gelenek haline getiren müelliflerin çoğu *Cavidânnâme*'den iktibas ettikleri bölümlerin şerhleriyle yetinmişlerdir.

Henüz tenkitli bir neşri yapılmamış olan *Cavidânnâme*'nin dünyanın çeşitli kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunmaktadır (bk. Münzevî, II/1, s. 1111-1112; Dihhudâ, XI, 485-486, 488; Browne, s. 69-86; Gölpınarlı, s. 56-59, 100-102). Gurgân lehçesiyle yazılan eserler ve özellikle *Cavidânnâme* için çeşitli sözlükler hazırlanmıştır. Bunların ilki, anonim bir eser olan *Luğat-ı Esterâbâdî*'dir. Aynı konuda son zamanlarda Sâdık Keyâ tarafından *Vâjenâme-i Gurgânî* adıyla bir eser daha yayımlanmıştır (Tahran 1330 hş.).

Cavidânnâme, *Cavidânnâme-i Şağîr* esas alınarak 1048 (1638-39) yılında Derviş Murtazâ adlı bir Bektaşî tarafından *Dürr-i Yetîm* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir. *Dürr-i Yetîm*'in mütercim hattıyla olan nüshası Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde Abdülba-ki Gölpınarlı'nın kitapları arasında bulunmaktadır (Gölpınarlı, s. 144-147). Eseri ayrıca Abdülmecid Firişteoğlu da (ö. 864/1459-60) *İşk-nâme* (İstanbul 1288) adıyla kısaltarak Türkçe'ye tercüme etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Fazlullah-ı Hurûfî, *Cavidânnâme*, Millet Ktp., Ali Emîrî, F, nr. 920; İÜ Ktp., FY, nr. 869; E. G. Browne, *A Catalogue of the Persian Manuscripts in the Library of the University of the Cambridge*, Cambridge 1896, s. 69-86; S. Nûzhet Ergun, *Bektâşî Şairleri*, İstanbul 1930, s. 475-477; Şeybî, *eş-Şıla*, II, 156; Sâdık Keyâ, *Vâjenâme-i Gurgânî*, Tahran 1330 hş., s. 34, 39-40; DMF, I, 724; Münzevî, *Fihrist*, II/1, s. 1111-1112; Ali Alparslan, *Cavidânnâme'nin Nesîmi'ye Tesiri* (doçentlik tezi, 1967), İÜ Ed.Fak., s. 28; Abdülbâki Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, Ankara 1973, s. 12, 56-59, 69, 100-102, 144-149; Hüsamettin Aksu, *Emîr Gıyâseddin Muhammed el-Esterâbâdî ve İstivânâme'si* (doktora tezi, 1981), DiA Ktp., s. 71-73, 77-78; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XI, 485-486, 488.

Cavidânnâme'nin
ilk iki sayfası
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
Far., nr. 920)

HÜSAMETTİN AKSU

